

Keynes ve Keynes'i Yorumlayanlar*

Hansjörg Herr

Türkçeye çeviren: Ümit Gündüz

Bu çalışmanın amacı John Maynard Keynes'in (1883-1946) ortaya koyduğu eserlerinin mevcut ekonomi paradigmaları arasındaki yerini belirginleştirmektir. Bununla birlikte Keynes'in orijinal eserleri ile çeşitli Keynes yorumları arasında net bir ayırım konması gerekmektedir, çünkü Keynes inanılmaz düzeyde farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bazı Keynes yorumları hem kuramsal hem de siyasi açıdan itibar görmemiştir, kimi yorumların da Keynes ile o kadar az bağlantısı vardır ki bunların Keynesyenizm ile birlikte anılması şaşkınlık vermektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Britanya'nın gerek siyasi gerek bilimsel şekillenmesinde büyük rol oynayan Keynes, Almanya'nın ödemekle yükümlü bulunduğu tazminatın belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen Versay Konferansı'na ve Bretton Woods'da gerçekleştirilen 2. Dünya Savaşı sonrası on yıllık ekonomi politikası görüşmelerine İngiltere'yi temsilen katılmıştır. 1918 yılından 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Britanya'da bu durumla ilgili her tür siyasi kararın altında Keynes'in de imzası bulunmaktaydı. Siyasi olarak kendisini o dönemde Britanya'daki - bugün radikal reformcu olarak nitelendirebileceğimiz - Liberal Parti'ye yakın buluyordu (krş. Mattfeldt 1985). Keynes, o zamanlar Neo-Klasik düşüncenin etkisindeki ekonomi dünyası için bir *hain* olarak görülüyordu, çünkü o, kapitalist ekonomilerin kendi kendini iyileştirebilen dinamiklerini sorgulamış, pazar ekonomisinin içsel istikrarsızlığını öne sürmüştü, işsizliği kapitalist pazar ekonomisinin temel bir sorunu olarak görmüş ve ekonomi politikası açısından radikal sonuçlara ulaşmıştır. Yine de Keynes hiçbir zaman ekonomik sistemin tümüyle planlı ekonomi yönünde bir değişime gitmesini talep etmemiştir, çünkü pazarın dağıtıcı verimini sorgulamamıştır. Ancak Keynes devletin alacağı kararlar ve ekonomi politikasına yapacağı müdahaleler yoluyla, ekonominin etkin bir şekilde çalışmasını, gerektiğinde de bu etkinliği artırmasını önermiştir.

Keynes, yaşadığı dönemde göz ardı edilemeyecek bir üne sahip olmakla birlikte, Neo-Klasikleri¹ sadece bu nedenle etkilememiştir. Birçok Keynes

---

*Almancadan çeviren: Ümit Gündüz, Redaksiyon: Şule Daldal, PROKLA Zeitschrift für

yorumu, Keynes'i Neo-Klasik modelle bütünleştirmeye yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda Keynes'in eserlerinden uygun kısımlar alınır ve diğer bölümler göz ardı edilir. Bunun yanı sıra Keynes'in kendisinin çoğu yerde net olamadığı ve ekonomik bir modelin sadece temellerini oluşturduğu öne sürülür. Ancak Keynesyen yaklaşımın yeni bilimsel öğelerine de odaklanan farklı bir Keynes yorumu da ortaya çıkmıştır. Bu makalenin amacı farklı Keynes yorumlarının neden olduğu karmaşaya bir ışık tutmaktır. Bununla birlikte Keynes'in eserinde bulunan "devrimci" öğeler bağlamında araştırma önerileri sunulacak ve bunların geliştirilmesi ile kapitalist ekonomilerin nasıl işlediğini anlamak ve ekonomik stratejiler geliştirmek mümkün olabilecektir.

İlk bölümde Keynesyen yaklaşım bir paradigma olarak ele alınmaktadır. Bu bölümde Keynes ile diğer ekonomi ekolleri arasındaki en önemli farklar tartışılmaktadır. İkinci bölümde ise farklı Keynes yorumlarına değinilmektedir. Beklentiler ve güvensizlik sorunlarına üçüncü bölümde yer verilmiştir. Keynes ve diğer ekonomik yaklaşımlar arasındaki model farkları tam da bu noktada belirginleşmektedir.

Ekonomide Paradigmalar

Kuhn (1976), doğa bilimlerinde yasalar konusunda birbirinden tamamen farklı düşüncelerin var olabileceğini göstermiştir. Fizik alanından bir örnek ile bu düşüncesini somutlaştırmaya çalışmıştır: Ortaçağda egemen olan, Dünya'nın düz bir tepsi olduğu ve yıldızların farklı çanaklar şeklinde bu tepsi üzerinde döndüğü düşüncesi, o çağın filozoflarına göre "doğa kanunu" niteliği taşıyordu. Galilei ile birlikte Fizik biliminin temellerini oluşturan doğa ve Dünya hakkındaki temel düşünceler (doğada farklı ahenklerin egemen olduğu ya da Dünya'nın bir merkezi olması gerektiği düşünceleri, v.b.) birbirinden tamamen ayrıydı. Kuhn, *Paradigma* kavramı ile bu türden kendi içinde kuram ve modellere ayrılan farklı dünya görüşlerini belirtmektedir. Paradigmalar, bilimsel çalışmanın niteliği ve bilimsel bir probleme dair çözüm yolu hakkında belirli bilgiler sunar ve özgün bir öğrenme şekli içerir. Paradigma, aynı zamanda, elde edilen sonuçların sınanmasını da içerebilir, ancak, bir olgu ve bu olguyu inceleme tarzı üzerine - kendi temsilcilerine-kolay anlaşılır düşünceler sunduğu düşünülen paradigmlar aynı şekilde sınanamaz. Bir paradigma içerisinde farklı modeller yer alabilir - bir paradigmanın bilimsel gelişme çerçevesinde modellerinin gelişimi gibi - bunlar hem bir ortak temele işaret eder, hem de birtakım farklılıklar içerebilirler.

Sosyal bilimler alanında da farklı paradigmlar bulunmaktadır. Ekonomi alanında modelleri ampirik olarak yanıtlamak, doğa bilimlerinde olduğundan çok daha zordur. Bunun nedeni, ekonomik gelişmelerin tarih içinde

---

kritische Sozialwissenschaft, Heft 123,31. Jg., 2001, Nr.2, 203-225.

¹ Keynes'e yakın zenginlikte argüman sunan birçok kuramcı bulunmaktaydı. Örneğin bu çerçevede Knut Wicksell geleneğindeki İsveç Okulundan bahsedilebilir. Ancak bunlar Keynes kadar ün kazanamamışlardır.

gerçekleşmiş olması ve bu süreçlerin deneylerle tekrarlanmasının ekonomi biliminde mümkün olmamasıdır. Ekonomi alanında *aynı zamanda* birçok farklı paradigmanın var olması bu nedenlerden dolayı çok da şaşırtıcı değildir.

Schumpeter (1965) *İktisadi Analiz Tarihi* kitabında iktisadın farklı "vizyon"larından bahsetmekte ve temelde Kuhn benzeri görüşler taşımaktadır. Schumpeter, her ne kadar aynı zaman diliminde farklı vizyonların olabildiğini öne sürmüştü de, belirli bir vizyonun gerek siyasi gerek de bilimsel olarak egemen (dominant) olduğu tarihsel evrelerin olduğunu dile getirmiştir. Schumpeter bu tür evreleri "klasik durum"² olarak nitelemektedir. Klasik bir durum, tamamen kendi içine kapanmış bir modelin olduğu veya bir modelin sadece bir tane esaslı analitik nitelik taşıması anlamına gelmemektedir. Aksine, bu durumla daha çok siyasilerin, ekonomistlerin, ekonomi yazarlarının, vb. ekonomiyi genellikle aynı pencereden görmesi ve egemen modelin onlara dünyayı akla uygun bir şekilde yorumlama olanağı vermesi kast edilmektedir. Klasik durumlar daima ekonomi politikasına dair boyutlar da içermektedir. Ekonomi politikası, birçok alanda aslında makroekonomik politika anlamına geldiği için, klasik durumların ister istemez makroekonomik boyutlar da taşıması gereklidir. Schumpeter'e göre ilk klasik durum Adam Smith'in (1723 - 1790) eseri ile birlikte 18. Yüzyılın sonunda kendini göstermiştir. İkinci klasik durum ise 19. Yüzyılın ikinci yarısında John Stuart Mill (1806 - 1873)'in eseri etrafında şekillenmiştir. Alfred Marshall'ın (1842 - 1924) 20. Yüzyılın ilk yıllarında vermiş olduğu eseri ile de üçüncü bir klasik durum ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özgün bir Keynes yorumu -IS-LM Modeli- veya daha sonra detaylı olarak inceleyeceğimiz Neo-Klasik sentez- ekonomistlerin, gazetecilerin ve politikacıların egemen görüşü haline gelmiştir. Neo-Klasik sentez 70'li yıllarda çökmüş ve o zamandan beri Schumpeter'in "klasik durum" deyimine uygun hiçbir gelişme olmamıştır. İktisat bilimi o dönemlerde birçok farklı model arasında kalmış ve bunlardan hiçbiri egemen yaklaşım haline gelmemiştir. Heilbroner ve Milberg (1995) de o dönemde bir "Vizyon Krizi" yaşandığını dile getirmişlerdir.

İktisat biliminde şu anda üç temel paradigma sınıfı bulunmaktadır (krş. Şekil 1):³

- Adam Smith ve David Ricardo (1772 - 1832) ile ortaya çıkan *Klasik Paradigma*. Karl Marx'ın (1818 - 1883) Klasik paradigmaya mı dâhil edilmesi gerektiği ya da kendine has bir paradigma mı oluşturduğu hala tartışılmaktadır (krş. Heinrich, 1999)

² "Klasik Durum", "Klasik" paradigması ile karıştırılmamalıdır.

³ T. B. Veblen, J. R. Commons, W. C. Mitchel ve C. F. Ayes geleneğindeki kurumsallaşmanın da kısmen aynı şekilde özgün bir paradigma olma arayışı içinde olduğu bilinmektedir (krş. Reuter, 1996). Ancak burada kurumsallaşma üzerinde durulmayacaktır.

- Léon Walras (1834 – 1910), Karl Menger (1840 – 1921) ve William S. Jevons (1835 – 1882) tarafından geliştirilen *Neo-Klasik Paradigma*
- Keynes tarafından geliştirilen *Keynesyen Paradigma*

Aşağıda verilen Şekil 1’de Klasik paradigmadan doğrudan ve herhangi bir kol ile bağlantısı olmadan gelişen Neo-Marxizm ve Neo-Ricardianizm görülmektedir. Bu noktada Neo-Ricardian iktisatçıların her şeyden önce dayanak noktası, nispi fiyatların klasik teorisini, emek değerlerinin – fiyatlara başka şeyler karışmadan dönüştüğünü doğrudan açıklayan Sraffa’dır (1986) (krş. Schabacker 1994). Aynı şekilde Keynes’in orijinal eseri ile Minsky (1990) ve Davidson (1978) gibi iktisatçılar tarafından geliştirilen Post-Keynesyenizm arasında gözle görülür bir gelişim süreci bulunmaktadır. Almanya’da da Riese (1986) ile benzer bir akımın ortaya çıktığı gözlemlenmektedir (krş. Heine/Herr 2000 ve konuyla ilgili kaynaklar). Kimi zaman Neo-Ricardian yaklaşım Post-Keynesyen görüşe dâhil edilmektedir, ancak ne Post-Keynesyen yaklaşımın ne de Neo-Ricardian yaklaşımın Neo-Klasizme cephe almaları dışında fazla bir bağlantısı bulunmamaktadır⁴.

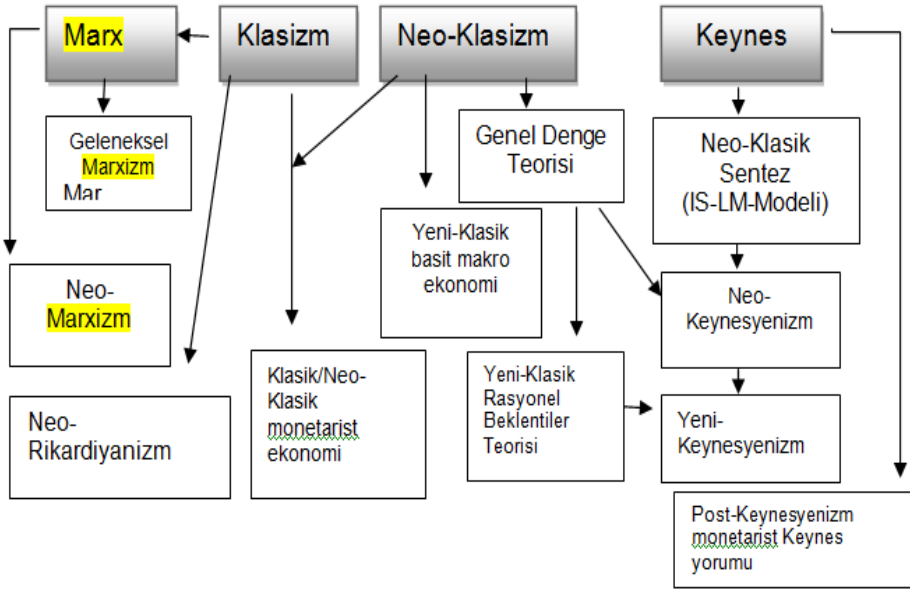
Neo-Klasizmin kurucuları ile modern Neo-Klasik izleyicileri arasında 3 adet doğrudan bağlantı noktası bulunmaktadır:

- İlk bağlantı, mikro ekonomi odaklı Genel Denge Kuramında yer almaktadır. Neo-Klasik görüşün temel düşüncesi en açık biçimde Walras (1926), özellikle A. Wald, K. J. Arrow, G. Debreu ve F. Hahn ile bugünkü biçimine evrimleşen bu takas modeli ile anlam bulmaktadır (en kapsamlı biçimde: Debreu 1959). Genel Denge Kuramı’ndan da tekrar, özellikle rasyonel beklentiler kuramını benimseyen Yeni-Klasizme yönelen, doğrudan bir yol bulunmaktadır (krş. Alt bölümler).
- İkinci bağlantı, Neo-Klasik makro ekonomide göze çarpmaktadır. Neo-Klasizmin bu değişkenleri, bilindiği üzere John Bates Clark (1847 – 1938) ile bağlantılı olarak 19. Yüzyılın sonunda gelişmiştir. Clark milli gelir dağılımını makro ekonomik üretim fonksiyonunun yardımı ve kapital, emek, toprak gibi fiziksel verimlilik araçları yoluyla açıklamak için, marjinal fayda ilkesini kullanmıştır. Bu yaklaşımın çıkış noktasını Neo-Klasizm tarafından öne sürülen, işletmelerin artan işgücü talebi ile düşen reel ücretler arasındaki ilişki oluşturmaktadır (krş. Clark 1899). Keynes’in açıkça karşı karşıya geldiği işte Neo-Klasizmin bu değişkenleri idi. Neo-Klasik makro ekonomi burada “basit” “ilkel” olarak betimlenmektedir, çünkü yalnızca (homojen) *bir* sermaye malı

⁴ Hatta Sraffa (1960)’nın görüşü Keynes’in makro ekonomisi için küçük bir temel olarak yorumlanırsa, hiçbir bağlantının olmadığı ve kuramların maalesef birbirine karıştırıldığı görülür. Sraffa’nın kendisi bu yönde bir ironide bulunmamıştır.

olması durumunda geçerli olabilmektedir, öyle ki sermayenin fiziksel bir bileşen gibi ele alınabileceği düşünülmüştür. Birden fazla sermaye malının söz konusu olması durumunda bu düşünce yetersiz kalır ve tek sermaye malına dayalı tüm kurallar artık geçerliliğini yitirir. Bu, özellikle Sraffa (1960) ile bağlantılı olarak gelişen sözüm ona Cambridge-Cambridge-Tartışması'nın sonucudur (özet için krş. Harcourt, 1972). Neo-Klasizmin bu biçimi, yalnızca bir sermaye malı olması ihtimalinin çok az kabul görmesi nedeniyle akademik olarak ölmüştür. Buna karşın, Neo-Klasizmin bu yorumu birçok iktisat ders kitabında sıklıkla yer almakta ve ekonomi politikası alanındaki tartışmalarda geniş yer tutmaktadır.

Şekil 1. Klasik İktisat Paradigması ve Kolları

- Neo-Klasizmin monetarist bir analizi doğrudan Neo-Klasik monetarizmi doğurmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası en önde gelen temsilcisi M. Friedman'dır. Friedman aynı zamanda Klasik paradigma üzerine monetarist analizler yürütmüştür.

Bundan sonraki kısımda Klasizm, Neo-Klasizm ve Keynes arasındaki temel farklılıklar incelenecek ve sonraki aşamada farklı Keynes yorumları üzerinde durulacaktır.

Reel Ekonomi ve Para Ekonomisi Monetarist Kurama Karşı

Klasizm ve Neo-Klasizm

Klasizm ve Neo-Klasizm dünyanın reel ve monetarist olmak üzere iki parçaya ayrılmış olduğu düşüncesi ile hareket eder. Klasik anlamda reel ekonomi sadece teknoloji, işgücü, vb. gibi fiziksel maddelerin varlığını ifade edecek kadar basit yorumlanmamalıdır. Vurgulanmak istenen iktisadi mekanizmalar içerisinde paraya el atmadan analiz edilebilecek bir alanın olduğudur. Klasik ve Neo-Klasik düşünce zihinlerde o kadar derin bir yer edinmiştir ki parasal ekonomiden analitik olarak ayrı tutulması gereken bir reel ekonominin var olduğu birçok iktisatçı için kolay anlaşılır ya da doğal bir durum olarak görülmektedir. Buna karşın, pazar ekonomisinin yadsınamaz gerçekliğinin bu ekonomi katmanları arasındaki ayrımı tanımayacağı vurgulanmalıdır. Reel ekonomi ve parasal ekonomi kuramsal düşüncelerdir.

İktisat bilimindeki en önemli yasaların analizi için biraz da olsa "paranın peşesinin kaldırılması"nın gerektiği genel kabul gören bir görüştür. Bu düşünce Klasik ve Neo-Klasik modellerde parasal ve reel ekonomi arasındaki ikilem boyutu, diğer bir ifade ile *nötr para* kavramı ile ifade edilir. Paranın iktisatta pasif bir işlev gördüğü ve reel ekonominin yasalarını etkili kılma işlevini yerine getirdiği ileri sürülmektedir. Nötr para ifadesi, ekonomide tüm büyüklüklerin paraya el atılmadan belirlenebileceğini kabul etmek anlamına gelmektedir. Reel milli hasıla, istihdam, işsizlik, yatırımlar, tasarruflar, reel ücret ya da reel faiz oranları, paraya el atılmadan biçimlenebilmektedir.

Ekonominin parasal ve reel olmak üzere alt alanlara ayrılması durumunda, bu iki katman arasındaki ilişkinin nasıl gerçekleşeceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Klasizm ve Neo-Klasizm modellerinde parasal ekonomiyi reel ekonominin altında sınıflandıran kuramın adı miktar teorisi. Bu teori David Hume ve Adam Smith tarafından geliştirilmiş, Ricardo (1821) tarafından da güçlü bir şekilde desteklenmiştir.⁵

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu kuramın neo-miktar teorisi olarak biçimlenmesi Friedman (1976), daha modern bir biçim alması ise Fischer (1992) ile söz konusu olmuştur. Şu ilişki üzerinden hareket edildiğinde, parasal alanın, tek başına fiyat düzeyini belirleme işlevi bulunmaktadır: Reel milli hasıla reel ekonomi sayesinde oluşur ve para miktarı merkez bankasından, böylece ekonomik sistemin dışından karşılanırsa para miktarı ile fiyat seviyesi arasında bir ilişki ortaya çıkar. Merkez bankası bunun dışında aynı koşullarda para miktarını iki katına çıkarırsa, aynı şekilde fiyat seviyesi de iki kat yükselir.⁶ Para miktarı ve fiyat seviyesi arasındaki oransal ilişkinin arkasında reel milli hasılaya bağımlı durağan bir reel para talebi yatmaktadır.

⁵ Marx, kısmen, eserinin tamamlanmamış niteliğinden dolayı burada muğlak kalmaktadır. Marx bir yandan paranın merkezi işlevine vurgu yaparken, diğer taraftan kendisinin ileri sürdüğü kapitalist ekonomilerin temel normları paraya ihtiyaç duymaksızın gelişmektedir (krş. Heine/Herr, 1992; Heinrich, 1999).

⁶ Bazı klasik düşünürler para miktarının para üretimi ile yönetildiğini savunuyorlardı. Bu temel argümanda herhangi bir değişikliğe neden olmamaktadır.

Yine, paranın sadece ticari işlem için gerekli olduğu ön kabulüne dayanmaktadır.⁷

Klasizm ve Neo-Klasizm modelinin, hem reel ve monetarist ekonominin yapısı hem de paranın ortak işlevi göz önüne alındığında ortak bir noktada bulunmaları Keynes'i (1936) her iki paradigmayı da Klasizm olarak adlandırmaya itmiştir. Yine de her iki ekolün reel ekonominin anlaşılmasında birbirinden farklı oldukları vurgulanmalıdır.

İlk olarak, kendi isteği doğrultusunda ifadelerini kendi hesaplaşmalarından türetmek isteyen Neo-Klasik yaklaşımı biraz daha yakından inceleyeceğiz. Reel ekonomi Neo-Klasik modelde evrensel takas ekonomisi olarak özetlenmektedir. Paradigmanın ana düşüncesini ifade eden Walrasyan ekonomi, günümüzde dışsal ilk fonların (açılış envanteri), bütçenin sağladığı öncelikler ve malların üretimi için sağlanan teknoloji ile zamanlar arası bir takas ekonomisi olarak değerlendirilmektedir. Bu değişkenleri en basit şekliyle düşündüğümüzde savaş esirleri arasındaki ekonomi ilişkileri akla gelmektedir (Robinson 1974: 16vd.): Her tutuklu bir paket alır - başlangıç varlığı - ve eğer çıkarını artırıyorsa bu paketi diğer tutuklularla değiştirir. Böylece, bir tutuklunun zarar etmeden bir diğersinin kar etmesi imkânsız olan bir nisbi fiyat dengesi, yani takas ilişkileri vardır. Takas modeli, öyleyse, üretim ve her şeyden önce zamanlar arası dağıtım üzerinde biçimlenmiştir. Zamanlar arası takas -örneğin bugün elimizdeki dört adet araba lastiğini iki yıl içinde bir yelkenli ile değiştirmek- zamanı tartmanın oldukça özel bir biçimidir. Bu sayede daha bugünden tüm geleceğin garanti altına alındığı varsayılır. Sonuç olarak belirsizlik için bir sebep kalmaz, çünkü dünya genelindeki pazar malları geleceği bugüne taşır (Hahn 1984). Emek piyasası, tüketim malları piyasası ve sermaye malları piyasası aynı düzlemde bulunmaktadır ve tüm kaynakların kullanılması ile aynı zamanda dengeye ulaşırlar.⁸ Walrasyan ekonomide bu denge ile birlikte gelir dağılımı, üretim hacmi, istihdam hacmi, üretim ve tüketim yapısı belirlenmektedir. Takas ekonomisi zamanlar arası olduğundan, dengeli nisbi fiyatlar sayesinde yatırım ve tasarruf etkinlikleri de belirlenmektedir. Eğer ekonomi, esir kampı mantığıyla yorumlanırsa, toplam talep eksikliği kaynakların az kullanılmasına sebep olmaz, çünkü ekonomik aktörlerin her takas arzı mutlaka bir takas talebi ile bağlantılıdır. Farklı bir düzlemde ise bu tüm birikimlerin daima faiz mekanizması yoluyla yatırıma dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım Say (Mahreçler) Kanunu'nun özünü oluşturmaktadır.

⁷ Durağan para talebi aynı zamanda durağan para dolaşımı ile de ifade edilebilir. Reel bir para talebi ekonomik aktörlerin belirli bir alım gücünü para şeklinde gerçekleştirmek istemesi anlamına gelir. Fiyat seviyesinin iki katına çıkması, nominal para talebinin de ikiye katlanması anlamına gelir, böylece reel para ilişkileri değişmez.

⁸ Daha doğru ifade edecek olursak, matematiksel olarak bir dengenin saptanabilme ihtimali, o halde böyle bir dengenin olup olmadığı araştırılmaktadır. Belirli kabullere göre matematiksel çözüme ulaşılmakta, ancak kural olarak daha fazla denge mümkün olmaktadır. Pazar sürecinin yine de bir denge oluşturduğu düşüncesi hala netlik kazanmamıştır (krş. Hahn ve Solow, 1997).

Klasizmin, Neo-Klasizmle karşılaştırıldığında üretim ve birikim faktörlerini gözlemlerinin merkezine almış olduğu görülür ve söylemleri gelişmemiş eylem-kuramsal bir nitelik içerir. Klasizm paradigması reel ekonomiyi analiz ederken, dış kaynaklı fiziksel açılış envanterlerinden değil, bilakis esnek bir kaynak (yeniden üretim) arzından ve dış kaynaklı gelir dağılımından yola çıkmaktadır. Bu gelir dağılımı reel ücret oranları yönergesi ile ve reel ücretler, en basit değişkenleri bazında çalışanın yeniden üretim gerekliliği ile belirlenir. Mevcut teknik ve reel ücret oranları üzerinden daha sonra nisbi fiyatlar ve kar oranları saptanır. Kar oranı da dönüşümlü olarak yatırım hareketlerini, yani birikimi belirlemektedir. Klasik düşünürler malların fiyatlarında emek içeriklerinin vücut bulduğunu ileri sürmektedirler. Ancak problem şudur ki, sıfırdan büyük olan bir kar oranında, belirli bir sektörde farklı sermaye yoğunluklarının olduğu durumlarda, malların fiyatları, emek içeriklerine uymaz. Çünkü bu kar oranlarının ortak birime dayanması yasası ile gelişir.

Keynes

Keynes, reel ekonomi ile parasal ekonomi arasındaki Klasik-Neo-Klasik ikileme farklı bir bakış sunmaya çalışmış, reel ve parasal ekonomi oluşumuna karşın monetarist bir üretim ekonomisi modeli ortaya atmıştır (Keynes 1979). Klasik-Neo-Klasik modellerin nötr para olgusu Keynesyen yaklaşımda bir anlam ifade etmemektedir. Burada daha çok *tümü* monetarist süreçlerle yönetilen pazarlar hiyerarşisinden söz edilmektedir. Sermaye piyasası bu hiyerarşinin zirvesinde konumlanmış olarak mal ve emek piyasasına hükmetmektedir. Keynes'e göre üretimi para hareketleri yönlendirmektedir. Bu düşünce ile sermaye piyasasındaki süreçlerin hem talep edilen üretici sermaye arzı hem de bu yolla yatırım hareketleri üzerinde karar verici olduğu anlatılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında pazar ekonomisinin bir kredi, yani borç ekonomisi olduğu görülür. Sermaye piyasasında işletmeler, kredileri doğrudan banka sisteminden ya da devlet bütçesinden aldıkları için genelde borçlu olarak görülürler. İşletmeler tabii ki kendi sermayelerini de kullanabilirler, ancak bu da borç alınmış para anlamına gelmektedir ve bu kez kendi birikimlerini kullanmış olacaklardır. İşletmeler aldıkları parayı üretici sermayeye ve işgücüne yatırır ve üretim süreçlerini organize ederler. Üretim süreçleri parasal ekonomilerde doğrudan gelir oluşturucu süreçlerdir. Kazanılan para işçilere ücret olarak dağılır ve geri kalan işletme sahiplerinin kasasına akar. Bunlar tekrar alacaklılara ve şirket sermayesine hizmet etmeye devam ederler.

Bu nedenden dolayı, Keynes "Para – Meta – Para", daha açık biçimde "Para girişi – Üretim – Gelir Oluşumu – Para çıkışı" Formülünde monetarist bir üretim ekonomisinin en genel tanımını görmüştür. Sermayenin Dolaşımı Modeli, Marx (1867) tarafından oluşturulmuş ve Keynes tarafından parasal ekonominin en soyut ifadesi olarak kabul edilmiştir (Keynes 1979). Monetarist üretim ekonomileri, parayı araç olarak kullanan takas ekonomisi,

yani Neo-Klasik ekonomiye yakın olan "Para - Meta - Para" mantığı ile hareket etmez. Bu formül, mal piyasasında belirleyici oranda doğacak üretim hacmi ve bununla birlikte istihdam talebini de doğrudan kendi içinde barındırmaktadır. Bu toplam talep para hareketleri yoluyla yönlendirilir. Bunun doğuracağı ilk sonuç ise yatırım talebi olacaktır. Yatırımlar, sermaye ve mal piyasası arasındaki işleyişi düzenleyen en etkili faktördür, çünkü üretici sermayesi stokunu değiştirmesi nedeniyle bir taraftan sermaye kategorisi işlevi görmekte, diğer taraftan mal talebini oluşturmaktadırlar (Reise, 1986; Heine / Herr, 2000). Yatırım talebi, gelir oluşturma sürecine müdahale etmekte ve dolaylı olarak da diğer talep bileşenleri üzerinde etkiye neden olmaktadır. Toplam tüketim talebi ilk önce gelir seviyesi yoluyla belirlenir, bu da merkezi olarak yatırım hareketlerine bağlıdır. Bu ise Çarpan Yasasının temel ifadesidir. Keynes tarafından geliştirilen efektif talep ilkesi belirgin şekilde Say Yasası'na ters düşmektedir (Keynes, 1936).

Keynes'in bakış açısına göre faiz oranı monetarist bir fenomendir. Bu cümle ile faizin reel ekonominin bir ifadesi olmadığı, o halde Neo-Klasik yaklaşımda olduğu gibi sermaye mallarının fiziksel verimliliğini ya da tasarrufların değerlendirme süresi anlamına gelmediği vurgulanmaktadır. Faiz oranları sermaye piyasası tarafından belirlenmektedir ve faiz, paranın belirli zamanla kısıtlı görevinin fiyatıdır. Faizler de ücretler gibi işletmeler için geri kazanılması gereken maliyetlerdir⁹. Faiz oranı, işletme sektörü alacaklılarının alacakları bir tür vergi olarak yorumlanabilir (Keynes 1936, Bölüm 18). Faiz oranı ile üretim süreçlerinden elde edilmesi gereken kar oranları belirlenir, faiz oranlarının etkisi olmadığına ise böyle bir şey gündeme gelmeyecektir. Denge durumunda monetarist faiz oranı üretim piyasasının kar oranlarını belirler. Klasik-Neo Klasik bakış açısına göre ise, bu süreç tam tersine işlemektedir, çünkü bu görüşe göre paranın faiz oranı, reel ekonominin kar oranına göre belirlenmektedir. Keynesyen yaklaşıma göre yatırımlar, monetarist biçimde belirlenen faiz oranlarına bağımlıdır ve reel ekonomi alanı, parasal ekonominin etkisinden bağımsız değerlendirilemez.

Ekonomi: Kapalı bir Kutu mu Açık bir Sistem mi?

Hem Klasizm ve hem de Neo-Klasizm, ekonomideki, örneğin; mülkiyet düzenlemesi gibi belirli toplumsal yapıların arkasında durmaktadır. Bunun yanında toplumdan gelen belirli dışsal talepleri de kabul etmektedirler. Neo-Klasizmde bu, yukarıda önceden değinildiği gibi, özellikle tüketim taleplerine göre tasarruf teşvikleri - biçimsel olarak her birey için yarar işlevi - ve mevcut teknoloji - her alan için üretim işlevi - aynı zamanda iş gücü de dâhil olmak üzere fiziksel kaynaklara dayanan eldeki varlıklar anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, bu talepler, ekonomi sistemi ile toplumu bir arada tutabilecek " köprüler" oluşturan süreçler anlamına gelmemektedir.

⁹ İşletme kendi araçları ile çalıştığı zaman, burada fırsat maliyeti söz konusudur.

Klasik ve Neo-Klasik paradigmlar ekonomiyi toplumun geri kalan kısmından soyutlanmış, ayrı bir biçimde incelenebilecek bir kapalı kutu olarak görmektedirler. Bu paradigmanın savunucuları yöntemsel olarak, özgün paradigma geliştirme aşamasında başı çeken geleneksel fizikten hareket etmektedirler. Neo-Klasizmde bakış tümüyle bu şekildedir (Mirowski 1984).¹⁰ Bu durumda ekonomi yasaları, ekonomik aktörlerin isteklerinden ve toplumsal süreçlerden bağımsız gerçekleşen adeta "doğa yasaları"dır. Klasizm paradigması ekonomi analizi aşamasında da, bunun gibi, doğa yasalarına dayalı bir düşünce geliştirmektedir. Bunun nedeni, klasizmin ekonomik aktörler tarafından oluşturulmuş bir eylem planını temsil etmemesidir. Bu nokta açısından değerlendirildiğinde Marx da bir klasiktir. Kapitalizmin belirli bir formundan bağımsız oluşturulmuş yasaya iyi bir örnek birçok Marksist'e göre kapitalizmin çökmesine de yol açacak olan " Kar Oranlarının Düşme Eğilimi Yasası"dır.

Keynes "içine kapalı" Klasik-Neo-Klasik modele karşın ekonomi ve toplumun diğer dinamikleri arasında çeşitli bağlar öngören bir kuram ortaya koymaktadır *****(Ekonomiyi tekrar topluma yönlendirmek zaten Keynes'in isteğiydi ve Keynes, ekonomik modelleri; toplum ile alt sistem olan ekonomi arasındaki ortak bağı oluşturacak şekilde açıklamak istiyordu. Keynes (1936) bu açıdan, olumlu anlamda modelin açıklığını mümkün kılan sınıflamalar geliştirmiştir. Bunun tipik örnekleri, ek üretim sermayesinin¹¹ beklentiye dayalı (teknolojiye dayalı olmayan) faiz oranı ya da "Likidite Tercihi"dir (Keynes, 1936: 189). İlk ifade firmaların yatırım kararları esnasındaki beklentilerini, diğeri ise paraya hükmedenlerin beklentilerini belirtmektedir. Böylece paraya hükmedenlerin beklentileri, parayı tutmaya önel, ancak maddi olmayan bir değerlendirme oranı biçmekte ve bu da parayı tutmanın likidite ve güvenlik nedenlerinden dolayı avantajlı olduğunu göstermektedir¹². Bu oranların seviyesi "güven esası" (Keynes, 1936: 125) ile yönlendirilmektedir. Böyle bir kategorizasyon içerisinde geleceğin bilinemeyeceği varsayılarak, ticari hareketlerin zorunlu olarak bir belirsizlik zemininde gerçekleştiği düşüncesi ön plana çıkar.

Keynesyen bakış açısına göre ekonomi, tarih ile pozitif (doğa) bilimin kesiştiği noktada bulunmaktadır.¹³ Ekonomi toplumun diğer alanları ile

¹⁰ Bunu en açık biçimde Walras (1926: 47) dile getirmektedir: "Şu o kadar açıktır ki ekonomi de astronomi ve mekanik gibi hem ampirik hem de rasyonel bir bilimdir. (...) Kepler astronomisinin Newton ve Laplace astronomisi haline gelmesi ve Galilei zamanındaki mekanik biliminin d'Alambert ve Lagrange mekaniğine ulaşması yüz ile yüz elli, hatta iki yüz yıl almıştır. Diğer taraftan Adam Smith' in eseri ile Cournot, Gossen, Jevons ve benim yaptığım çalışmalar arasında bir asır bile geçmemiştir."

****krş Chick V.Über Geld und Geldtheorien, PROKLA Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft, Heft 123,31. Jg., 2001, Nr.2, 228-243.

¹¹ Keynes (1936: 114) sözel olarak, bu ek üretim sermayesinin beklentiye dayalı faiz oranını, üzgün bir şekilde, "sermayenin etkinlik derecesi" olarak tanımlar, buna rağmen Keynes'in etkinlik derecesi ile sermayenin teknolojik olarak belirlenen üretim düzeyi arasında ortak bir nokta bulunmamaktadır.

¹² Para, uzun süreli amaçlar için değil, kısa vadeli amaçlar (taksit, kısa vadeli hisse senetleri, vb.) için vardır.

¹³ Hicks bu düşünceleri daha ileride çok hoş bir şekilde dile getirir: "Şurası gerçektir ki;

bağlantısı olmayan, kendi içinde kapalı bir sistem değildir. Ekonomiler daha çok, kurumsal ve kurumsal olmayan, ulusal ve tarihsel koşullarının çerçevesinde şekillenirler. Keynesyen yaklaşım yöntemsel olarak Yeni-Klasik modelin "doğa bilimsel" yaklaşımı ile tarih yazımının arasında bir noktada konumlanmaktadır. Bununla, ekonomi politikacılarının, ekonomi içindeki ve ekonomi dışındaki kurumsal yapıların ya da ekonominin gelişimindeki siyasi aktörlerin çok büyük önemi olduğu belirtilmektedir. Çünkü toplumlar; ekonomi politikasına bağlı görüşler ve toplumdaki bununla bağlantılı olan grupların eylemleri, parasal stratejileri, ekonomik modellere inançları, ekonomik aktörlerin beklentileri, ücretlerin belirlendiği mekanizmaları, finans sistemi gibi birçok etken bakımından farklılaşmaktadırlar. Keynesyen sistemin açıklığı, toplumda *siyasi* olarak oluşturulması gereken ekonomik seçeneklerin varlığına da imkan tanımaktadır. Ne "doğal" bir gelir ya da sermaye dağılımı ne de "doğal" bir işsizlik kotası mevcuttur.

Çeşitli Keynes Yorumları

Neo-Klasik Sentez

Artık farklı Keynes yorumlarına geçebiliriz. Şekil 1'de ekonomi paradigmaları ve modelleri gösterilirken IS-LM-Modeli, aynı şekilde Neo-Klasik Sentez yaklaşımı önemli bir yer tutmaktadır. IS-LM-Modeli Hicks (1937) tarafından Keynes'in (1936) Genel Teorisi'nin yorumu olarak geliştirmiştir¹⁴. Özellikle Modigliani (1944), hatta Klein (1947), Hansen (1953) ve Patinkin (1956) de modeli daha sonradan, savaş sonrası konjonktürde egemen bir konum üstlenen "Neo-Klasik Sentez" haline getirmiştir. Popüler bilimsel bir diğer yorum, Samuelson'un bilinen başyapıtı "İktisat" ile ortaya konulmuştur. "Neo-klasik Sentez" kavramını öneren de Samuelson'un kendisidir (Snwodon, Vane, Wynarczyk 1994: 18)¹⁵. Yetmişli yıllarda, Neo-Klasik Sentezin bağlantı noktası kopmuş ve neo-klasik sentezciler tarafında, istikrarsız olarak tanımlanmak zorunda olan, Phillips

---

ekonomik işleyiş zaman içerisinde gerçekleşir, ancak bu zaman doğa bilimlerindeki zamandan farklı biçimde oluşmaktadır. Ekonominin tüm verileri zamansal bir ilişkiye sahiptir, öyle ki tümevarımsal kanıtlar verilerin bağlantılı olduğu dönemler içerisinde geçerli görülen bir ilişkiyi daima üretebilir. (Diyelim ki) son elli yıl için bir ilişki kurulmuşsa bunun sonraki elli yıl için de geçerli olacağı varsayılmaz. Doğa bilimlerinde bu tür varsayımlar mantıklı olabilir, ancak ekonomi biliminde değil. Ekonomi, (pozitif) bilimin ve tarihin kıyısında yer almaktadır" (Hicks, 1979: 38). Basit Neo-Klasik makroekonominin o zamanki savunucularından olan Solow "ekonomi analizinin son hali... tarihsel bağlamdan kopuk ve toplumsal konjonktürlerden bağımsız modeller toplamı olması gerekir" argümanını öne sürmüştür (Solow, 1985: 330). Samuelson da "Teknik olarak ifade etmek gerekirse, biz kuramcılardan, İncil'in de yaptığı gibi, modellerimize hiçbir Hsyteresiz sorunu çıkarmamalarını beklemiştik, İncil 'Her yoldan yalnızca bir defa yürürüz' der ve biz de bunu söyleyerek, bu konuyu bilim dışına çıkarır ve gerçek tarih alanına bırakırız" (Samuelson, 1969: 184). Bu dipnottaki tüm ifadeler Davidson (1987) tarafından aktarılmıştır.

¹⁴ Hicks (1976) daha sonra kendisi de IS-LM-Modeli'ne inancını yitirmiştir: "Şunu söylemeliyim ki, bu taslağın artık benim için diğer kuramcılar için olduğu kadar değeri yok. Bu taslak Genel Teori'yi bir denge ekonomisi seviyesine indirgemektedir."

¹⁵ Joan Robinson Neo-Klasik Sentezi bastard (gayri meşru) bir Keynesyen yaklaşım olarak nitelmiştir (krş. Felderer ve Homburg, 1984: 100).

eğrisine sembolik olarak bağlanmıştır. Ancak bu durum bile bu Keynes yorumunun iktisat ders kitaplarının büyük bir bölümünde "yolundan şaşmayan" nitelemesine maruz kalmasını engelleyememiştir.

Neo-klasik Sentez böylece Keynesyen argüman parçalarının, geleneksel Neo-Klasik makro modele eklenebileceğini göstermiştir. Burada paradigma temsilcilerinin tipik bir davranışı ortaya çıkmaktadır: Kendi paradigmaları için tehlikeli olan argümanları esneterek kendi taslaklarına dahil ederler. Neo-Klasik Sentez için duruma baktığımızda, yorumlarının sadece Keynes'in "Genel Teori"si ile ilişkisi bulunmaktadır, fakat bu da belirli düzeydedir. Neo-klasik Sentezde Neo-Klasik bölüm ile Keynesyen bölüm arasındaki egemenlik ilişkisi oldukça açıktır: Kısa vadeli aksaklıklardan (Imperfektion) "Keynesyen" bölüm, uzun vadeli sonuçlardan da Neo-Klasik bölüm sorumludur. Keynesyenizm, o halde tam istihdam durumunda uzun vadeli Neo-Klasik dengeden kısa vadeli kopma olarak görülür. Yalnız şunu da belirtmek gerekir ki, tarihsel süreçte Neo-Klasik denge durumu "önceki" Neo-Klasik iktisatçıların düşündüğü kadar hızlı gerçekleşmemiştir.

Neo-Klasik bakış açısına göre fiyatlar esnektir. Fiyatların esnekliği Pazar ekonomisi için büyük öneme sahiptir, çünkü fiyatlarla serbestçe oynama bütün kaynakların kullanılmasını güvence altına alır. Keynes ise tam tersine gerçekte fiyatların modeldeki gibi esnek olmadığını ileri sürmüştür. Pazar fiyat katılığı nedeniyle, uzun vadeli Neo-Klasik dengeye hemen ulaşamaz. Özellikle katı ücretlerin işsizliğe neden olacağı vurgulanmaktadır. Keynesyenizm bundan sonra ücretlerin katılığı fikri ile özdeşleştirilmiş ve ücret katılığı tam istihdam ile Neo-Klasik dengenin süreli aksaklıklarının nedeni olarak gösterilmiştir. Esnek ücretler ile Neo-Klasik Sentezde tam istihdamın yakalanacağı var sayılmıştır. Bunun dışında daha başka "kötü" davranışların da ortaya çıktığı ileri sürülmüştür. İşletmeler, faiz oranlarının düşmesi durumunda yatırım yapmayarak kötü davranış sergilemişlerdir (yatırım tuzağı) ve tasarruf sahipleri yükselişe geçen para bolluğunda eldeki fazla parayı faiz oranlarını düşürmeden elde tutarak kötü davranmışlardır (likidite tuzağı). Keynesyenizm böylece aslen geçerli olan Neo-Klasik paradigmanın kısa ile orta vadeli "kusurlarını" kapatabilecektir.¹⁶

Katılıklar ve kötü davranışlar söz konusu ise ve pazarın kendiliğinden Neo-Klasik de öngörülen dengeye, tam istihdama, ulaşması çok uzun zaman alacak gibi görünüyorsa, bu durumda iktisadi müdahale gerekli görülmektedir. Beklentiler tam istihdam dengesine parasal ve mali bir ince ayar yoluyla ulaşılması yönündedir. Ekonomiyi parasal ve mali politika yoluyla tam istihdam dengesine "iten" "mekanik" bir Keynesyenizmden de bahsedilmiştir. Neo-klasik Sentezde mali politikanın önemi vurgulanmaktadır, çünkü yatırım ve likidite tuzağında genişleyici para politikasının bir etkisi olmamaktadır. Bu durumda genişlemeci mali politikanın tam istihdama

¹⁶ "Kusurcu" (*Imperfektionist*) yani Keynesyen düşünürler, Neo-Klasik ekonominin görüşüne katılmaktadırlar, çünkü normal koşullarda pazar güçleri tam istihdam dengesi yönünde olmaktadır" (Felderer ve Homburg, 1987: 101).

ulaşma yönünde etkili olduğu argümanına dayanarak, Neo-Klasik Sentez taraftarları "maliyeci" olarak adlandırılmıştır.

Keynesyen teorinin temel öneme sahip bölümleri Neo-Klasik Senteze dâhil olmamıştır, hatta bu senteze ters düşmektedir. Önemli olan nokta Keynes'in Neo-Klasik Sentezden ve Neo-Klasizmden farklı olarak ücret esnekliğinin istihdam düzeyinin iyileşmesini sağlayacağına inanmamış olmasıdır. "Esnek bir ücret politikasının, "Bırakınız yapsınlar" düşüncesine dayalı bir sistemin, büyük ölçüde hatta bütünüyle doğru ve uygun bir parçası olduğu varsayımı gerçeğin tam tersidir." Ayrıca: "Bu politikanın (esnek ücretler, v.d) sonucu olarak o kadar şiddetli bir fiyat hareketliliği ortaya çıkar ki yaşam biçimimize göre işleyen ekonomideki bütün ticari hesapları alt üst eder" (Keynes 1936: 227). Neo-Klasik Sentezin en büyük kusuru ise Keynes'in 1930 yılında yayımlanmış "Para Üzerine İnceleme (A Treatise on Money)" eserini tamamen göz ardı etmiş olmalarıdır. Keynes bu kitapta, Neo-Klasik Sentezde tamamen eksik olan enflasyon kuramını geliştirmiştir. Keynes'e göre (1930) enflasyonist ve devalüasyonist süreçlerin temelinde ücret-fiyat sarmalı yatmaktadır. Buna göre artan ücretler artan maliyetler üzerinden enflasyona ve düşen ücretler de devalüasyona neden olmaktadır.¹⁷ Keynes bu şekilde kendiliğinden değişen ücretleri araştırmış ve katı ücret talebi olasılığından yola çıkmıştır, çünkü Keynes katı ücretleri kapitalist ekonomiler için bir aksaklık değil istikrar koşulu olarak görmüştür.

Sermaye piyasası Neo-Klasik Sentezde oldukça basit biçim ve içerikte tasarlanmış bir modellemedir. Sermaye bütçeleri Neo-Klasik Sentezde sadece para ile sabit faizli hisse senetleri arasında seçim yapma imkânına sahiptirler. İkincisi, ilk etapta spekülasyon olarak belirlenir, çünkü ekonomik aktörler hisse senedi kurlarının düşeceği beklentisiyle hemen paraya sarılır – para talebi artar– yükselen kur beklentisinde ise hisse senetleri alırlar – para talebi azalır. Sabit faizli hisse senetlerinin spekülasyonu piyasada bir rol oynar, ancak bu spekülasyonun kapitalist ekonomilerin istikrarsızlığının merkezi anlamına gelmesi kabul edilmemelidir. Leijonhufvud (1973) bu noktada Neo-Klasik Senteze karşın hisse senedi sermayesinin, bununla birlikte üretim sermayesinin sermaye piyasasına dâhil edilmesi gerektiği yaklaşımının Keynes'in fikriyle bağdaştığını vurgulamıştır. Keynes'e göre ekonomik aktörler işletmelerin (hisse senetleri ve sabit faizli menkul değerlere yatırım yapılarak) desteklenmesi ile paraya yatırım arasında seçim yapmak durumunda kalmaktadırlar (krş. Keynes, 1936, Böl. 12). Bu portföy tercihi Neo-Klasik Sentezde olduğundan tamamen farklı bir nitelik taşımaktadır, burada ekonomik aktörler işletmelerin ve hisse senetleri kurlarının geleceği hakkında yorum yapmak durumundadırlar. Hisse senedi piyasasına egemen olabilecek bir spekülasyon durumunda Keynes ekonominin istikrarı için büyük tehlikeler

¹⁷ Üretim gelişmelerine dikkat edildiği zaman, üretimin artması ile parasal ücret seviyesinin yükselmesine ve bu da ücret birim maliyetlerinin ve fiyat seviyesinin yükselmesine neden olmaktadır. Ücretlerin üretime kıyasla daha az hızla yükselmesi de düşen ücret birim maliyetlerinden dolayı fiyat seviyesinin düşmesine neden olmaktadır (krş Keynes, 1930; Reise, 1986, Heine/Herr, 2000).

öngörmektedir. "Spekülatörler girişimciliğin akıntısında giderken sabun köpükleri gibi zararsız olabilirler, ancak bu girişim akıntısı spekülasyon girdabındaki köpükler haline gelirse durum ciddileşir. Bir ülkenin sermaye gelişimi kumarhanedeki bir oyundan geriye kalanlardan oluşursa işler kötüye gidecektir" (Keynes 1936: 134). Bütçelerin yalnızca sabit faizli menkul kıymetler ile para arasında seçim yaptığı varsayılıyor ise kapitalist dünya çok tehlikesiz bir şekilde modellenmiştir. Neo-Klasik Sentezde belirsizlik tümüyle yok olmaktadır. Bunu kuramsal olarak eğrilerle de ispatlamaktadırlar. Ancak bu modelin merkezinde yer alan bir olgu değildir.¹⁸

Para stoku dışsal olarak merkez bankası kaynaklı görülmektedir. Bu noktada Neo-Klasik Sentez Keynes'e dayanır. Keynes Genel Teori'de Neo-Klasik görüşteki paranın miktar teorisinde olduğu gibi, para arzının dışsal olduğu varsayımından yola çıkmıştır. Miktar teorisinden farklı olarak Keynes, para talebinin sabit olmadığını vurgulamıştır. Post-Keynesyenizmin temsilcileri ise dışsal parayı ortadan kaldırarak merkez bankasını piyasa sürecine dâhil etmişlerdir (Kaldor, 1985; Moor, 1983; Reise, 1989; Heine/Herr, 2000). Merkez bankası, kısa süreli olarak bankaların refinansman faiz oranlarını belirleyebilir. Fakat belirli bir refinansman faiz oranında oluşturulmuş para arzı bankaların ve işletmelerin hesaplarına bağımlıdır. Bu şekilde işletmeler kendi hesapları doğrultusunda belirli bir kredi talebinde, bankalar da belirli kredi arzında bulunacaktır. Sonuç olarak da merkez bankasının para arzının oluşması aşamasında bir aracı görev üstlendiği ve para arzının dışsal olamayacağı ileri sürülmektedir. Para arzının kendiliğinden oluşma potansiyelinin analizi Keynesyen yaklaşımın Post-Keynesyenizm ile kazanmış olduğu ve Keynesyen görüşün para talebinin hareketliliği yaklaşımı ile ilişkili olan önemli bir katkıdır.

Savaş sonrası dönemde Neo-Klasik Sentezin ekonomi dünyasına egemen olmasıyla Keynesyen iktisat politikası da basit bir şekilde aynı kefeye konuldu. Basit mali politikanın başarısız olması ile Keynesyenizmin genel olarak çöküşü tezi birbiriyle bağlantılandırılmıştır. Keynes buna karşın mali politikanın kısıtlı bir rolü olduğunu vurguluyordu. Keynes kimsenin karşı çıkamayacağı, genel teamülün dışında akıntıya karşı bir mali politikadan söz ediyordu, ancak -Neo-Klasik Sentezin tam tersine - likit para politikasının gerekliliği ve önemine vurgu yapmaktaydı (Leijonhufvud 1973, Riese 1986). Keynes muhtemel gördüğü *çevrimsel* büyüme aksaklıklarında asla mali politikaya dönmemiş, hatta böyle bir durumda devletin yatırım hareketlerine doğrudan müdahale etmesini kaçınılmaz görmüştür. "Yatırımlarda geniş kapsamlı bir kamulaştırmaya gidilmesini, tam istihdama yaklaşmanın tek yolu olarak görüyorum; ancak bu kamu kurumlarının özel girişimcilerle birlikte çalışacağı süreçleri ve ara çözüm arayışlarını engellememelidir." Keynes planlı ekonomiden bahsetmekte ve şöyle devam etmektedir: "Ancak, bunun ortak

¹⁸ Neo-klasik sentez, ekonomide kredi hacimlerinin bilindiğini, ancak işletmelerin yatırımlarda tekrar borçlanmaya gitmek zorunda olduklarını öne sürmektedir. İşletmelerin borçlanması kredi hacimlerinde dikkate alınmaz. Resmi olarak: Yatırım girişimleri olduğunda LM-Eğrisi'nin kayması gerekir, ancak bu gerçekleşmemektedir.

ekonomik yaşamın büyük bölümünü belirleyecek bir devlet sosyalizmi sistemi için açık bir gereke oluşturacağı düşünülmemelidir" (Keynes 1936: 319). Belirli yatırımların kamulaştırılması fikrinin kendi içinde ne anlama geldiği hala bilinmemektedir.¹⁹

Neo-Keynesyenizm ve Yeni-Keynesyenizm

Neo-Klasik Sentezin hala Keynes ile bir bağlantısı bulunuyorsa, yani en azından analiz sırasında para söz konusu oluyor ve paraya dayalı bir sermaye piyasası modeli oluşturuluyorsa daha sonra inceleyeceğimiz Keynes yorumlamalarında analiz sırasında para faktörü tamamen ortadan kalkmaktadır. Burada söz ettiğimiz her iki Keynes yorumu da Neo-Klasik Sentezden aslında sadece bir düşünceyi almışlar ve bunu Neo-Klasik Genel Denge Teorisi'ne taşımışlardır: ücretlerin ve fiyatların katılığı. Neo-Keynesyenizm Neo-klasizmin mikro değişkenleri üzerinde oluşmuş ve esnek fiyatların yerine sabit fiyatların kabul edilmesi durumunda Genel Denge Kuramı'nda ne tür gelişmeler olduğunu araştırmaktadır (krş. Barro/Grossmann, 1976; Clauer, 1975; Leijonhufvud, 1973; Malinvaud, 1977). Kısa süreli de olsa miktar efektlerinin fiyat efektlerine karşın üstünlüğünü öne sürmek ve daha sonra piyasa dengesi ile biçimlenmeyen miktar çözümlerine ulaşmak devrimci bir düşünce olarak nitelendirilmektedir. Böylece Neo-Klasik Sentezde olduğu gibi piyasa sisteminin "kusurlu" olduğu kabul edilir ve bu kabulün doğuracağı sonuçlar araştırılır. Neo-Klasik mikro ekonomi çerçevesindeki bu tür sabit fiyat modellerinde piyasa dengelerinin olmaması ve işsizliğin ortaya çıkması şaşılacak bir durum değildir. Neo-Keynesyenizm ayrıca piyasa sistemlerinin bilgilendirme sorununa da vurgu yapmaktadır. Bu şekilde işçiler işsiz oldukları ve düşük gelir aldıkları zaman, örneğin şarap istekleri, kısıtlanmış olmaktadır. Şarap üreticileri şarap talep edilmediği için işçi almamaktadır. Fiyatların reaksiyon göstermesi halinde bu tür bir durum uzun süre işsizliğe neden olacaktır. Neo-Keynesyen yaklaşım "makro ekonominin mikro seviyede fonlanması" adlı bir araştırma projesi yoluyla canlandırılmıştır. Basit Neo-Klasik makroekonominin sağlam temellere dayanmadığı yukarıda anılmıştır. Neo-Klasik Sentezin ortaya çıkması ile eş zamanlı olarak makroekonomik modellere mikro seviyede fonlanması gerektiği konusunda uzlaşma oluşmuştur (krş. Samuelson 1947). Bu açıdan Neo-Keynesyenizmin, Keynes'den alınmış Neo-Klasik mikro fonlama çabası olarak anlaşılması gerekir. Bu çaba aslında Neo-Klasik Senteze aittir.

80'li yıllardan bu yana ilk olarak ABD'de gelişen *Yeni-Keynesyenizm* (krş. Gordon 1990, Mankiw 1990, Romer 1996) Neo-Keynesyenizmin birçok unsurunu kabul etmektedir. Bu yaklaşım Walrasyan Genel Denge Teorisi'ne dayanmakta ve fiyat katılığını kabul etmektedir. Böylece model, yöntemsel

¹⁹ Keynes'in ekonomi politikasının diğer unsurları, fiyat seviyesinde istikrar sağlamak için üretim odaklı ücret politikası ve gerektiği durumlarda özellikle sermaye hareketlerinin ekonomi dışı düzenlemelerdir.

açından da Neo-Klasik mikro ekonomi ile çok yakın düşmektedir.²⁰ Ancak Neo-Keynesyenizm ile arasında iki fark bulunmaktadır. İlki – Yeni-Klasizmde olduğu gibi – rasyonel beklentilerden yola çıkılmasıdır. Yeni-Keynesyenizm bu açıdan bakıldığında Neo-Keynesyenizmin gelişmiş şeklidir, fakat yine de rasyonel beklentiler kuramının gücünden etkilenmektedir. İkincisi de Yeni-Keynesyenizmin esaslı gerekçeler sunmadan kolay yoldan katı fiyatları öne sürmemesidir. Bu modelde önemli olan ekonomik aktörlerin optimizasyon hesaplarının dışında tutularak fiyat katılımının rasyonel olarak gerekçelendirilmesidir.

Farklı yazarlar tarafından uzun vadeli Neo-Klasik dengenin sapmasına yol açabilecek *ad hoc* varsayımlar yapılmaktadır. Bu varsayımlar kısmen havadan sudan gerekçeler üretmektedir. Örneğin etkin ücret hipotezine göre işçilerin çalışırken, ilkesel olarak, potansiyellerini gizlediği varsayımı ortaya atılmaktadır. İşletmeler böyle bir “kaytarma” durumunun önüne sıkı kontroller yoluyla ya da işçilere genel ücret seviyesinden daha yüksek reel ücretler ödeyerek geçebilirler. Bu durumda kaytarırken yakalanan işçi işten atılma tehlikesi ve piyasa koşullarının altında bir ücrete çalışma seçeneği ile karşı karşıya kalacaktır. Bu duruma maruz kalmamak için işçi daha az kaytaracaktır. İşletmelerin reel ücretleri kaytarmanın önüne geçmek için bir araç olarak kullanması reel ücret seviyesinin genel ücret seviyesinin üstüne çıkmasına yol açacaktır. Bunun da işsizlik ile bağlantısı vardır.

Para faktörünün analiz sürecinden bütünüyle çıkarıldığı ve Genel Denge Kuramı'nın doğrudan bir referans modeli seçildiği Neo-Klasik Sentez, Neo-Keynesyenizm ve Yeni-Keynesyenizm modelleri Neo-Klasik Paradigmanın farklı türevleridir. Neo-Klasik kuramın bu değişkenleri arasındaki tartışma noktası temel olarak Neo-Klasik tam istihdam modelinden ayrılması noktasında fiyatlara dair farklı gerekçelendirme ve uyum hızlarının kabul edilmesidir. Bu yaklaşımların hiçbirinin Keynes'le fazla bir bağlantısı bulunmamaktadır (krş. Davidson, 1994: 290 vd.).

Ekonomi Paradigmalarının Merkezi Bir Ayrışma Ölçütü Olarak Beklentiler ve Belirsizlik

Keynes ile Neo-Klasizm ve aynı gelenekten Keynes yorumları arasındaki ayrışma noktası zaman yönetimi, diğer bir deyimle beklenti oluşum analizidir. Özellikle üretken sermayeye yapılan yatırımlarda sermaye uzun bir zaman dilimi boyunca bağlı kalmaktadır. Bu nedenle yatırımcılar ister istemez bir yatırımın ileride dönük değerlendirilmesinin nasıl olacağı ve bir yatırıma bağlı para miktarının ileride yeterli oranda geri kazanım sağlayıp sağlayamayacağı üzerine beklentiler oluştururlar. Keynes, ne gelecekte

---

²⁰ “Yeni-Keynesyenler, katılık ve/veya koordinasyon eksikliği açısından kısa süreli işsizliğe açıklama getirmek ve çıktı dalgalanmalarını toplamak amacıyla klasik sisteme bir ya da daha çok özel amaçlı (*ad hoc*) arz yanlı kusurluluk eklemiştir. Uzun vadede serbest piyasalar Klasik çözümü bulacaktır” (Davidson, 1994: 292).

oluşması muhtemel evrensel pazarların varlığını öngörmekte ne de olasılık bazında da olsa geleceği varsayan rasyonel beklentilerden yola çıkmaktadır. Genel olarak, gelecekte oldukça sınırlı pazarların gelişebileceği varsayılmaktadır. Ekonomik aktörlerin öznel beklentiler oluşturdukları ve aynı zamanda gelecekteki birçok gelişmenin tahmin edilemeyeceğini de bildikleri, bu doğruysa, beklentilerin tarihte meydana gelen önemli olaylardan bağımsız olamadığı ortaya çıkmaktadır. Yatırım hareketlerini tarihsel gelişmelerin ötesinde belirleyecek – muhtemelen daha önemli – faktörler meydana gelemez. Farklı ekonomik aktörler, dünyayı farklı (kuramsal) tasavvurlarla yorumladıkları için farklı beklentiler oluşturacaklardır²¹

Neo-Klasik paradigmadan gelişen modeller bu paradigmanın görüşü itibariyle tarihsel ve ülkelere özel durumlardan bağımsızdır. Bu modeller hatta kısmen de olsa pazar ekonomisi ile hiçbir ilişkisi olmayan ekonomiler üzerinde de kullanılmaktadır. Bu durumda ortaya popüler olan Robinson ekonomileri, yani toplumdan ve tarihi her boyuttan bağımsız ekonomiler çıkmaktadır (krş. Baro, 1988). Neo-Klasizm en açık şekline Muth (1961), Lucas (1973 ve 1981), Barro (1974) ve Sargent (1979) geleneğinde oluşan Yeni-Klasizm ile kavuşmuştur. Yeni Klasik görüşe göre reel ekonomi, Genel Denge'nin Walrasyan sistemi yoluyla ifade edilmektedir. Walrasyan modele göre gelecekte oluşması muhtemel tüm pazarlar ancak geleceği doğru tahmin eden ekonomik aktörlerin eline bırakılmıştır (Hahn 1984). Lawson (1988) farklı beklenti hipotezleri üzerine aydınlatıcı bir bakış sunmuştur ve aşağıdaki tabloda görülen sınıflamayı yapmıştır.

Tablo 1: Farklı Durumların Olasılık ve Belirsizlik Açısından Sınıflandırılması

	Düşünsel olarak tasarlanmış birim olarak: Olasılık	Nesnel Dünya üzerine Olasılık
Ölçülebilir birim olarak belirsizlik	Düşünsel olarak tasarlanmış dünya üzerine öznel olasılıklar	Nesnel dünya üzerine nesnel olasılıklar (Yeni-Klasizm)
Ölçülemez birim olarak belirsizlik	Bilinmezlik, olasılıklar somut olarak formüle edilemez. (Keynes)	Nesnel dünya üzerine nesnel olasılıklar formüle edilemez.

Rasyonel Neo-Klasik beklentiler teorisi sağ üst bölümde yer almaktadır. Ekonomik aktörlerin tasavvurundaki dünya ve nesnel dünya uyumlu bir ilişki sergilemektedir. O halde nesnel dünyayı tanımak mümkündür. Mantıklı düşünen her insan nesnel olasılıklar temelinde eşit – herkes için aynı kabul edilen – bilgiyle aynı beklentilere sahip olacaktır. Nesnel olasılıklar uygulanabilirse o zaman gelecek, risk yönetimi ile yönlendirilir, bu da

²¹ Bu olasılık rasyonel beklentilerin konseptine zarar vermektedir, çünkü bu konseptte rasyonel ekonomik aktörlerin nesnel olasılıklar temelinde dünyayı yorumlamak için sadece bir kuramsal model kullandıkları kabul edilir.

belirsizlikten ayrıştıran şeydir. Risk durumunda, her ne kadar gelecekte hangi olayın ne zaman meydana geleceğini söylemek mümkün olmasa da, olasılık açısından gelecek bugün dahi bilinmektedir. Ancak bu, nesnel olasılıklarda, ekonomik aktörlerin de öngörebileceği gibi, geleceğin iktisadi açıdan güvenli olarak sınıflandırılmasına etki etmemektedir. Schiller (1978) bu yaklaşımdaki olasılığın sadece teferruat olduğuna açıklık getirmiştir. Gelecekte sadece *bir* olayın varsayılması tüm ekonomik aktörlerin bu olayın kesin gerçekleşeceği yönünde beklentiler oluşturmalarına neden olur. Dünya deterministtir ve her bir ekonomik aktör için bilindiktir. Herkes "gerçek" modele göre hareket eder. Sağ alt köşede gelecek olasılık açısından bugün bile mevcuttur. Ancak ekonomik aktörler rasyonel beklentiler yaklaşımından farklı olarak burada geleceği tanıma olanağına sahip değildirler.

Sol üst köşede olasılık oluşturmak mümkün görülmektedir. Fakat bu durum tamamen öznel bir doğadan kaynaklanır ve ekonomik aktörlerin kendi tasavvur etmekte oldukları öznel olasılıkların hiçbir şekilde gerçeklikle bağdaşma garantisi yoktur. Ekonominin farklı aktörleri daha sonra farklı beklentiler de oluşturabilir²² Sol alt köşede ise öznel koşullarda oluştuklarından beklentiler farklı ekonomik aktörler için aynı şekilde farklıdır. Buna karşın, ekonomik aktörlerin sadece öznel olasılıklar oluşturma durumunda oldukları da söylenemez. Son olarak, Keynes şu şekilde yorumlanabilir; dünya tarihsel bir süreçte yaratılmıştır, çünkü insanların özgür iradeleri vardır. Tarihin kıyısında bulunan ekonomi için "tarihsel" sürecin kaçınılmaz olduğu kabul edilmektedir (Shakle 1958). Gelecekteki dünya henüz gerçekleşmemiştir ve bu yüzden tanınmaz da. Gelecek, bu bakış açısına göre hem işletmeler için büyük yatırım kararlarında hem de bütçeler için büyük portföy kararlarında bilinmez niteliktedir. Kural olarak, gelecekte olması muhtemel olayların hepsi bilinemez ve olayların olasılık kuramına göre değerlendirilmesi mümkün değildir.²³

Keynes, ekonomik aktörlerin beklentilerini iktisadi olarak dışsal bulur, Yeni-Keynesyenizm ise bunun tersine içsel beklentilerden söz eder.

Olası bir Post-Keynesyen Araştırma Programı

Keynes kapılarını ekonomiyi toplumun bir parçası olarak algılayan ve toplumdaki ekonomik ve toplumsal bölümler arasındaki iletişimi analiz eden bir araştırma programına açmıştır. Bu yöntemsel adımla Keynes, ekonomi analizini bir atomun yapısını analiz eder gibi araştırılan Klasizm ile Neo-Klasizmden ayırmıştır.

²² Tablo 1'deki tüm dört bölüme de ait kuramcı bulmak mümkündür (krş. Palley, 1996, Böl. 6).

²³ "Yalnızca şunu hatırlamak durumundayız: İster kişisel olsun, isterse siyasi ya da ekonomik olsun, geleceği etkileyen insani kararlar kesin matematiksel beklentilerle desteklenemez, çünkü bu tür hesaplamaların değeri yoktur. Doğuştan kazanmış olduğumuz ve hayatı devam ettiren şey eyleme arzudur ve bu esnada ussal benimiz kendi için en iyi seçimi kimi zaman heves kimi zaman da duygu ve tesadüf yoluyla arar, bulur" (Keynes, 1936: 137; krş. Keynes, 1937)

Keynesyen Araştırma Programına ilk katkı bir ekonomiyi biçimlendiren piyasa yapılanmalarıdır önermesidir (krş. Riese, 1984; Riese/Sphan, 1990; Herr, 1995).²⁴ Piyasa yapılanmaları her şeyden önce ekonomik belirsizliğe etki edebilecek kurumlar ve mekanizmalar yoluyla oluşturulur. Gelecekte hiçbir küresel pazarın ve rasyonel Neo-Klasik beklentinin olmaması, mecburen piyasa ekonomilerinin kendi içindeki belirsizliği azaltan kurumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ekonomik aktörlerin hareketlerini yönlendiren "uzlaşmalar" oluşmaktadır (Keynes, 1937). Piyasa yapılanmaları orta ve uzun vadeli niteliğe sahiptirler ve çevrimsel sürecin üstünde kalkınma, durgunluk ve kriz durumları ile bağlantılıdır. Piyasa yapılanmaları, kendini oluşturan şartların – örneğin toplumun kurumsal yapısının - hızlı değişmemesi nedeniyle kural olarak kendilerini yeniden üretirler. Piyasa yapılanmaları yine de içsel ya da dışsal ekonomik veya siyasi sorunlardan dolayı son bulabilirler ve başka piyasa yapılanmalarının bir parçası haline gelebilirler.

Bir piyasa yapılanmasının tanımlanması onun gibi kuramsal olmayan tarih yazımı ile karıştırılmamalıdır. Piyasa yapılanmalarında ekonomik modellerin önemli bir rol oynadığı kabul edilir, ancak bu modellerin kendilerini toplumun diğer alanlarına açan sınıflandırmaları bulunmalıdır. Model bu şekilde kendi dışındaki faktörlerle bağlantı kuracağı unsurlara kavuşur – bunlar model içerisinde dışsal faktörler biçimini alırlar, ancak örneğin dışsal faktörlerin değiştirilmesinin yaratacağı etki modelin teorisinin dönüşümüne neden olabilir.

Bir pazar yapılanması ekonomik aktörlerin özel davranış biçimlerini içerir²⁵. Ekonomi modelleri içinde bu tür davranış biçimleri, davranış fonksiyonları kapsamında değerlendirilir. Bunun bilindik bir örneği (ek) gelirin bir bölümünün tüketime aktarıldığını öngören tüketim faktördür. Davranış biçimleri zaman ve mekân faktörlerinden bağımsız gelişemezler, örneğin 90'lı yıllarda ABD'deki özel tüketim harcamaları kotası Almanya'dan ya da Japonya'dan çok daha yüksektir. Daha önceden ABD'de bu kota daha düşüktü. Makro ekonomik bir model ve onunla birlikte piyasa yapılanmalarının oluşumuna davranış fonksiyonlarının dahil edilmesi şarttır. Bu fonksiyonlar ekonomik sistem ile toplumun geriye kalanı arasındaki "köprüler" den birini kurmaktadır. Bunların zamansal geçerliliği ve istikrarı doğrudan piyasa yapılanmalarının özgün durumuna bağlıdır. Yüksek bir belirsizlik düzeyi ile tanımlanan piyasa yapılanmaları, açıkça önemsiz olduğu bilinen "haberler" gündeme geldiğinde bile, davranış fonksiyonları üzerinde hızlı ve sık kaymalar yaratabilir. Belirsizlik seviyesi düşük piyasa yapılanmalarında ise, büyük olumsuzluklar dahi davranış fonksiyonlarının istikrarına zarar vermemektedir.

²⁴ Ekonomiyi niteleyen özel bir rejimden de söz edilebilir.

²⁵ Davranış fonksiyonları, tercihlerden farklıdır; tasarruf sahipleri kendi çıkarlarını ve işletmeler kendi kazançlarını en üst seviyeye çıkartmaya çalışırlar ifadesi ile karıştırılmamalıdır (krş. Reise, 1986). Tercihlerin ampirik olarak saptanması mümkün değildir –saptamalara daima karşı örnekler oluşmaktadır- bilakis tercihler modellerin gelişimi sırasındaki aksiyomatik tanımlamaların bir parçasıdır.

Kaynakça

- Barro, R. J., 1974, "Are Government Bonds Net Wealth?", *Journal of Political Economy*, 82.
- _____, 1988, *Makroökonomie*, 2. Auflage Regensburg.
- Barro, R. J. & Grossman, H. I., 1976, *Money, Employment and Inflation*, Cambridge u.a.
- Clark, J. B., 1899, *Distribution and Wealth*, London.
- Clauer, R. W., 1965, "The Keynesian Counter-Revolution: A Theoretical Appraisal", in *The Theory of Interest Rates*, Hahn, F. H. & Brechling, F. P. R. (Hrsg.), London.
- Davidson, P., 1978, *Money and the Real World*, 2. ed., London.
- _____, 1987, "Finanzmärkte, Investitionen und Beschäftigung", in *Arbeit für alle ist möglich*, Matzner, E., Kregel, J. & Roncaglia, A. (Hrsg.), Berlin.
- _____, 1994, *Post Keynesian Macroeconomic Theory*, Cheltenham.
- Debreu, G., 1959, *The Theory of Value*, New York.
- Felderer, B. & Homburg, St., 1987, *Makroökonomik und Neue Makroökonomik*, 3. Aufl., Berlin.
- Fisher, I., 1992, *Die Kaufkraft des Geldes*, Berlin.
- Friedman, M., 1976, "Die optimale Geldmenge", in *Die optimale Geldmenge und andere Essays*, Friedman, M. (Hrsg.), Frankfurt am Main.
- Gordon, R. J., 1990, "What is New Keynesian Economics?", *Journal of Economic Literature*, 28.
- Hahn, F., 1984, "Die allgemeine Gleichgewichtstheorie", in *Die Krise der Wirtschaftstheorie*, Bell, D. & Kristol, I. (Hrsg.), Berlin u.a.
- Hahn, F. & Solow, R., 1997, *A Critical Essay on Modern Macroeconomic Theory*, Oxford.
- Hansen, A. H., 1953, *A Guide to Keynes*, New York.
- Harcourt, G. C., 1972, *Some Controversies in the Theory of Capital*, Cambridge.
- Heilbronner, R. & Milberg W., 1995, *The Crisis of Vision in Modern Economic Thought*, Cambridge.
- Heine, M. & Herr, H., 1992, "Der Esoterische und Exoterische Charakter der Marxschen Geldtheorie", in *Politische Ökonomie im Wandel*, Schikora, A. vd. (Hrsg.), Marburg.
- _____, 2000, *Volkswirtschaftslehre. Paradigmenorientierte Einführung in die Mikro- und Makroökonomie*, 2. Aufl. München/Wien.
- Heinrich, M., 1999, *Die Wissenschaft vom Wert. Die Marxsche Kritik der politischen Ökonomie zwischen wissenschaftlicher Revolution und klassischer Tradition*, 2. Aufl., Münster.
- Herr, H., 1992, *Geld, Währungswettbewerb und Währungssysteme. Theoretische und historische Analyse der internationalen Geldwirtschaft*, Frankfurt am Main, New York.
- _____, 1995, Marktconstellations, Wirtschaftspolitik und Entwicklung – das Beispiel der Transformationsökonomien, in *Wirtschaftspolitik in einer Geldwirtschaft*, Betz, K. & Riese, H. (Hrsg.), Marburg.
- Hicks, J. R., 1937, "Mr. Keynes and the "Classics": A Suggested Interpretation", *Econometrica*, 5.
- _____, 1979, *Causality in Economics*, Oxford.
- _____, 1976, "Some Question of Time in Economics", in *Evolution, Welfare and Time in Economics*, A. M. Tang u.a. (Hrsg.), Lexington.
- Kaldor, N., 1985, *The Scourge of Menetarism*, 2. Ed., Oxford.
- Keynes, J. M., 1930, *Vom Gelde*, Berlin.
- _____, 1936, *Allgemeine Theorie der Beschäftigung, des Zinses und des Geldes*, Berlin.
- _____, 1937, "The General Theory of Employment", *Quarterly Journal of Economics*, 47.
- _____, 1979, *Towards the General Theory, The Collected Writings of John Maynard Keynes*, 29, London.
- Klein, L. R., 1947, *The Keynesian Revolution*, New York.

- Kuhn, T., 1967, *Die Struktur Wissenschaftlicher Revolutionen*, Frankfurt/M.
- Lawson, T., 1988, "Probability and Uncertainty in Economic Analysis", *Journal of Post Keynesian Economics*, 11.
- Leijonhufvud, A., 1973, *Über Keynes und den Keynesianismus*, Köln.
- Lucas, R. E. Jr., 1973, "Some International Evidence on Output-Inflation Trade-Offs", *American Economic Review*, 63.
- _____, 1976, "Econometric Policy Evaluation: A Critique", *Supplement 1 to the Journal of Monetary Economics*.
- Lucas, R. E., 1981, *Studies in Business-Cycle Theory*, Cambridge (Maas.).
- Malinvaud, E., 1977, *The Theory of Unemployment Reconsidered*, Oxford.
- Mankiw, G. N., 1990, "A Quick Refresher Course in Macroeconomics", *Journal of Economic Literature*, 28.
- Marx, K., 1876, *Das Kapital*, Bd. 1, nach der 4. Auflage 1890, MEW, Bd. 23, Berlin 1973.
- Mattfeldt, H., 1985, *Keynes – Kommentierte Werkauswahl*, Hamburg.
- Minsky, H. P., 1990, *John Maynard Keynes, Finanzierungsprozesse, Investitionen und Instabilität des Kapitalismus*, Marburg.
- Mirowski, P., 1984, "Physics and the Marginal Revolution", *Cambridge Journal of Economics*, 8.
- Modigliani, F., 1944, "Liquidity Preference and the Theory of Interest and Money", *Econometrica*, 12.
- Moor, B., 1983, "Unpacking the Post-Keynesian Black Box: Bank Lending and the Money Supply", *Journal of Post-Keynesian Economics*, 8.
- Muth, J. F., 1961, "Rational Expectations and the Theory of Price Movements", *Econometrica*, 29.
- Palley, T. I., 1986, *Post Keynesian Economics. Dept, Distribution and the Macro Economy*, Basingstoke, London.
- Patinkin, D., 1956, *Money, Interest and Prices: An Integration of Monetary and Value Theory*, Evanston.
- Reuter, N., 1996, *Der Institutionalismus. Geschichte und Theorie der evolutionären Ökonomie*, Auflage, Marburg.
- Ricardo, D., 1821, *Grundsätze de Politischen Ökonomie und Besteuerung*, Frankfurt/M 1980.
- Riese, H., 1984, "Das Dilemma der Ökonomie der Bundesrepublik Deutschland. Retrospektive und Vision", *Mitteilungen aus Arbeitsmarkt- und Beschäftigungsforschung*, 17.
- _____, 1986, *Theorie der Inflation*, Tübingen.
- _____, 1989, "Geld, Kreditvermögen", in *Internationale Geldwirtschaft*, Riese, H., Spahn, H. P. (Hrsg.), Regensburg.
- Reise, H. & Spahn, H. P. (Hrsg.), 1990, *Geldpolitik und ökonomische Entwicklung der Bundesrepublik Deutschland*, Regensburg.
- Robinson, J. 1974, *Ökonomische Theorie als Ideologie*, Frankfurt/M.
- Romer, D., 1998, *Advanced Macroeconomics*, McGraw Hill City.
- Samuelson, P. A., 1947, *Foundations of Economic Analysis*, Cambridge, Mass.
- _____, 1994, *Economics*, New York.
- _____, 1969, "What Classical and Neoclassical Monetary Theory Really Was?" *Canadian Journal of Economics*, 1.
- Sargent, T. J., 1979, *Macroeconomic Theory*, New York.
- Schabacker, K., 1994, "Zur Aktualität Sraffas. Kritik der Neoklassischen Orthodoxie und die Perspektiven einer monetären Ökonomie", *PROKLA*, 24 (1).
- Schumpeter, J. A., 1965, *Geschichte der ökonomischen Analyse*, 2 Bände, Göttingen
- Shackle, G. L. S., 1958, *Time in Economics*, Amsterdam.
- Shiller, R. J., 1978, "Rational Expectations and the Dynamic Structure of Macroeconomic Models", *Journal of Monetary Economics*, 4.
- Snwodon, B., Vane, H. & Wynarczyk, P., 1994, *A Modern Guide to Macroeconomics*, Cheltenham.

- Solow, R. M., 1985, "Economic History and Economics", *American Economic Review Papers and Proceedings*, 75.
- Sraffa, P., 1960, *Warenproduktion mittels Waren*, Frankfurt/M. 1976.
- Walras, L., 1926, *Elements of Pure Economics or the Theory of Social Wealth*, Evanstone.
- Wicksell, K., 1989, *Geldzins und Güterpreise*, Jena.